

Jaarverslag 2002

Rekenkamercommissie Haarlem

Haarlem,
15 april 2003

1 Inleiding

De Rekenkamercommissie van de gemeente Haarlem brengt na haar eerste jaar verslag uit over haar werkzaamheden. De belangrijkste interne en externe activiteiten van de commissie in 2002 worden hier toegelicht. Met dit verslag voldoet de Rekenkamercommissie aan de wettelijke verplichting om jaarlijks een verslag uit te brengen van haar werkzaamheden over het voorgaande jaar (GW Art. 185, lid 3), zij het dat dit eerste verslag enkele weken na de in de wet genoemde deadline van 1 april is afgerond.

De Rekenkamercommissie staat open voor uw opmerkingen over dit jaarverslag en de werkzaamheden van de commissie, en hoopt dat u het verslag met interesse zult lezen.

2 Samenstelling Rekenkamercommissie

Voor de Rekenkamercommissie was 2002 het eerste volledige jaar in haar bestaan. De commissie is opgericht in september 2001, als opvolger van de Commissie van de Rekening. De nieuwe Rekenkamercommissie is een gevolg van de discussie over dualisering en de verbetering van het bestuur van Haarlem. De Rekenkamercommissie ondersteunt de raadsleden in hun controlerende taak. Op die wijze wil zij bijdragen aan een beter functioneren van de gemeente. De commissie gaat daarbij zo onafhankelijk mogelijk te werk. De oude commissie moest jaarlijks controleren of de gemeente het gemeentelijk budget rechtmatig had besteed. De nieuwe Rekenkamercommissie controleert dat ook, maar heeft daarnaast de taak om te onderzoeken of het gemeentebestuur het afgesproken beleid doelmatig met dat budget heeft uitgevoerd en de beoogde doelen heeft bereikt. Met ingang van maart 2003 is in de Gemeentewet vastgelegd dat alle gemeenten voor 2006 een lokale rekenkamer moeten hebben.

Er was in 2002 sprake van een onderbroken activiteit van de Rekenkamercommissie. In februari startte de nieuwe, eigen secretaris van de commissie. En in maart vonden de gemeenteraadsverkiezingen plaats, waarna de commissie in mei voor het eerst in de nieuwe samenstelling bijeenkwam.

De Rekenkamercommissie baseert haar bestaan op een eigen verordening waarin de bevoegdheden zijn vastgelegd. In de Rekenkamercommissie hebben ten minste 7 raadsleden zitting, waaronder de voorzitter. Zij worden benoemd door de gemeenteraad. In de praktijk is elke partij met één lid vertegenwoordigd in de commissie. De leden van de Rekenkamercommissie worden in hun werk bijgestaan door een ambtelijk secretaris. De secretaris voert geen andere taken uit binnen de gemeente en heeft een onafhankelijke positie. Vanaf het moment dat de griffie operationeel geworden is, in september 2002, is de secretaris organisatorisch binnen de griffie geplaatst.

Tot de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2002 bestond de Rekenkamercommissie uit de volgende raadsleden:

Leden:	Plaatsvervangende leden:	Partij:
dhr A.J.G. de Lange (voorzitter)	--	PvdA
dhr C. van Velzen	dhr F.W Lantink	VVD
mw C.M. Mesman	dhr O.C.W. van der Veen	PvdA
dhr G.J. Roseboom	mw N.W. van Oerle-van der Horst	CDA
dhr K. van Broekhoven	dhr A. Oass	GroenLinks
mw B.F. Martini	mw M. Hommes	D66

dhr P.G.M. Elbers	mw H. van der Molen	SP
dhr T.J. Vreugdenhil	--	CU/SGP

Na de verkiezingen werd de samenstelling als volgt:

Leden:	Plaatsvervangende leden:	Partij:
dhr C. Kaatee (voorzitter)	dhr O.C.W. van der Veen	PvdA
dhr J.P. van Vulpen	mw J. Cnossen	StpLH
dhr P. Moltmaker	dhr C. van Velzen	VVD
dhr J. Verhagen	dhr W.A. Catsman	CDA
dhr A. Oass	dhr W.H. Seelen	GroenLinks
dhr F.H. Reeskamp	dhr A.P. Marselje	D66
dhr P.G.M. Elbers	mw H. van der Molen	SP
dhr T.J. Vreugdenhil	--	CU/SGP

In oktober 2002 is de heer Ali Oass opgevolgd door de heer Lukas Mulder. Na het Kerstreces is in plaats van de heer Jonck Verhagen de heer Tahsin Onur benoemd als lid van de commissie.

Tot en met januari 2002 was de heer René Wit als ambtenaar concernfinanciën tevens secretaris van de Rekeningcommissie en vervolgens ad interim van de Rekenkamercommissie. Hij heeft deze functie in totaal vier jaar op uitstekende wijze vervuld, waarvoor de commissie hem zeer erkentelijk is. In februari 2002 werd hij opgevolgd door mevrouw Elsbeth van Dam. In 2002 was er nog geen plaatsvervangend secretaris aangewezen.

3 Vergaderingen

In totaal is de Rekenkamercommissie in 2002 zes keer bijeen geweest voor een reguliere vergadering, waarvan één keer in de oude en vijf keer in de nieuwe samenstelling. Daarnaast heeft de commissie drie speciale vergaderingen belegd in het kader van het onderzoek jaarrekening.

De vergaderingen van de Rekenkamercommissie zijn openbaar, behalve als er vertrouwelijke zaken besproken worden, zoals lopend onderzoek. In september heeft de commissie bepaald dat dit betekent dat alle stukken die nog niet definitief zijn vastgesteld in beslotenheid worden behandeld. De eindproducten van de commissie zijn altijd openbaar.

De vergaderingen van de Rekenkamercommissie worden aangekondigd in de Stadskrant en op de website van de gemeente. Vanaf september zijn op de website ook de openbare agenda's en vergaderverslagen te raadplegen via het Bestuursinformatiesysteem (BIS). Tevens lagen voor alle vergaderingen in 2002 de openbare stukken ter inzage bij de informatiebalie in de Publiekshal.

4 Onderzoeken

Na de gemeenteraadsverkiezingen is de Rekenkamercommissie eerst aan de slag gegaan met het formuleren van criteria voor de keuze van onderzoeksonderwerpen. De commissie kan zo tot een onderbouwde onderwerpkeuze komen, wat de inzichtelijkheid van de werkwijze van de commissie ten goede komt.

Dit zijn de zes selectiecriteria:

- Het onderwerp betreft beleid waarvan de gevolgen direct merkbaar zijn voor de Haarlemmer. Het gaat vaak om basisvoorzieningen, waarbij eventueel falend beleid ingrijpende gevolgen kan hebben. Het belang van de Haarlemmer wordt geraakt.
- Er zijn risico's voor ineffectiviteit, ondoelmatigheid of onrechtmatigheid. Die risico's zijn er bijvoorbeeld bij nieuw beleid, grote projecten, onduidelijke doelen of verantwoordelijkheden.
- Het onderwerp betreft door de Raad vastgesteld beleid.
- Het onderwerp is relevant: actueel, een groot financieel en/of maatschappelijk belang.
- Het onderzoek heeft toegevoegde waarde. Het levert nieuwe informatie op; er is geen recent vergelijkbaar onderzoek; het is gericht op mogelijke wijzigingen, het is bruikbaar.
- Het onderwerp ligt niet op een terrein dat recent al door de Rekenkamercommissie is onderzocht. Zo wordt een spreiding van onderzoeken over beleidsterreinen en sectoren bewerkstelligd.

In 2002 heeft de Rekenkamercommissie één verdiepend onderzoek afgerond en aan de Raad gestuurd ter behandeling. Verder is het jaarlijkse onderzoek naar de jaarrekening uitgevoerd waarover verslag is uitgebracht aan de Raad. En ten slotte is in 2002 één verdiepend onderzoek voorbereid en uitbesteed. Afronding van dat onderzoek is gepland voor de zomer van 2003. Hieronder wordt kort ingegaan op deze drie activiteiten.

4.1 Onderzoek Parkeorzaken

Het onderzoek naar Parkeorzaken is door de toenmalige Rekeningcommissie in 2001 in gang gezet. De opdracht werd uitbesteed aan Ernst & Young. Het onderzoek richtte zich op de rechtmatigheid en doelmatigheid van de lasten en baten van de afdeling Parkeorzaken binnen de Publieksdienst. De aanleiding om het onderzoek te starten was het onvoldoende inzicht dat de gemeentelijke jaarrekening gaf over de lasten en baten van de afdeling. Het gebrekkige inzicht had onder andere te maken met de rechtstreekse toevoeging van het exploitatiesaldo van Parkeorzaken aan het Parkeerfonds. Het definitieve rapport met aanvullend de aanbevelingen was gereed in januari 2002. Vervolgens is het College in de gelegenheid gesteld om te reageren. De definitieve reactie van het College ontving de Rekenkamercommissie eind april.

De belangrijkste uitkomsten waren dat er risico's bestonden op het gebied van uitgifte van parkeervignetten, functiescheiding, dossiervorming, interne controle, verantwoording van kosten, aanbestedingen, en informatievoorziening over het resultaat van de afdeling. De aanbevelingen betroffen dan ook diverse maatregelen ter vermindering van deze risico's. Daarnaast werd aanbevolen om het bestedingsdoel (dekking van de onrendabele top van parkeergarages) en de omvang van het Parkeerfonds opnieuw bezien, onder meer omdat incidenteel – met toestemming van de Raad - bedragen uit het fonds werden onttrokken voor andere doeleinden.

De Rekenkamercommissie heeft het rapport met een inleidende notitie, samenvatting van het bestuurlijk hoor- en wederhoor, en advies aan de Raad gezonden, die daar in juni over heeft vergaderd. Het College had aangeven zich in het algemeen te kunnen vinden in de aanbevelingen van de Rekenkamercommissie, en deze dan ook ten uitvoer te brengen. Over de aanbevelingen rond de verstrekking van parkeervignetten merkte het College op dat de procedure voor verbetering vatbaar was, maar dat deze ingegeven was door de wens klantgericht te werken. Daarom wilde het College eerst nagaan op welke wijze veranderingen konden worden doorgevoerd zonder dat dit ten koste zou gaan van de klantgerichtheid. De

Raad nam de aanbevelingen van de Rekenkamercommissie over en spoorde het College aan om de uitvoering van deze aanbevelingen zo spoedig mogelijk in gang te zetten.

Naar aanleiding van één van de conclusies van het onderzoek, de onduidelijkheden rond het niet Europees aanbesteden van nieuwe parkeerautomaten, heeft de Rekenkamercommissie in mei zelf nog een gesprek gevoerd met de Publieksdienst. Daarin kwam naar voren dat de procedures voor (Europese) aanbestedingen bij latere investeringen door de Publieksdienst wel werden nageleefd en begin 2002 in een instructie waren uitgewerkt.

4.2 Onderzoek Jaarrekening

In mei 2002 startten de voorbereidingen voor het jaarlijkse onderzoek naar de Jaarrekening. De jaarstukken en het rapport van de accountant werden ontvangen op 3 mei. Op 24 en 31 mei en 7 juni werden de gesprekken over de jaarstukken gevoerd. De Rekenkamercommissie is op bezoek gegaan bij de sector Maatschappelijke Ontwikkeling en de Publieksdienst. Met de sector Stadsbeheer, concernfinanciën en de Facilitaire Dienst is over enkele specifieke onderwerpen op het Stadhuis gesproken. De gesprekspartners hebben telkens gelegenheid gekregen om kort uiteen te zetten wat zij zagen als hun 'topprestaties en kopzorgen' in 2001, waarna één van de accountants van Ernst & Young een nadere toelichting gaf uitgaande van hun controlebevindingen. Vervolgens konden de leden van de Rekenkamercommissie reageren en vragen stellen. Van tevoren heeft de Rekenkamercommissie schriftelijk de onderwerpen die zij in elk geval aan de orde wilde stellen aan de gesprekspartners toegestuurd.

De Rekenkamercommissie heeft in haar onderzoek vooral aandacht besteed aan die onderwerpen waarbij de financiële problematiek ernstig was en risico's bestonden op voortdurende financiële problemen in de toekomst. In het kader van de dualisering is tevens de informatiewaarde van de Jaarrekening 2001 uitdrukkelijk in het onderzoek betrokken. Op basis van de gesprekken heeft de commissie haar onderzoeksverslag geschreven waarin een groot aantal aanbevelingen aan het College werd gedaan. Het College heeft daarop een bestuurlijke reactie gegeven, die samen met het verslag van de commissie naar de Raad is gestuurd. De Rekenkamercommissie heeft met haar onderzoeksverslag zelfstandig de Haarlemse media benaderd.

De Rekenkamercommissie was positief over het feit dat er voor het eerst een concernbrede jaarrekening werd gepresenteerd, vergeleken met de situatie in voorafgaande jaren toen elke sector een eigen jaarrekening opstelde. De informatiewaarde van de jaarrekening en het jaarverslag werd echter als beperkt beoordeeld. Op basis van het jaarverslag kon de lezer niet nagaan welke doelen de gemeente zich in 2001 had gesteld, welke prestaties zij daarvoor heeft verricht en hoeveel geld dat heeft gekost. Het College werd aanbevolen de informatiewaarde van de jaarrekening en het - verslag te vergroten, onder meer door vooraf vast te stellen welke informatie en op welk detailniveau ze moeten bevatten en voor welke doelgroepen ze bedoeld zijn.

De Raad heeft op 26 juni over de jaarrekening en het verslag van de Rekenkamercommissie vergaderd en alle aanbevelingen overgenomen. Het College heeft toegezegd alle aanbevelingen te zullen uitvoeren.

4.3 Onderzoek prestatieplannen met gesubsidieerde instellingen

De Rekenkamercommissie heeft zich voorgenomen per jaar, naast het rekeningonderzoek, twee verdiepende onderzoeken uit te voeren. In 2002 is van start gegaan met het voorbereiden

van het eerste verdiepende onderzoek. Als onderwerp werden de prestatieplannen gekozen die de gemeente afsluit met gesubsidieerde instellingen.

Door het verstrekken van subsidies maakt de gemeente activiteiten richting de Haarlemse bevolking mogelijk die anders niet of in mindere mate zouden plaatsvinden. Een doelmatige besteding van subsidiegelden is dus in het belang van de Haarlemse burgers. De prestatieplannen die de gemeente overeenkomt met de gesubsidieerde instellingen, vormen een instrument om de doelmatigheid te bevorderen. In de prestatieplannen staat aangegeven voor welke doelen subsidies beschikbaar gesteld worden en welke prestaties daarvoor geleverd moeten worden. Dat sluit goed aan bij de gedachte dat de relatie tussen doelstellingen, prestaties en middelen leidraad zou moeten zijn bij het formuleren en uitvoeren van beleid. De Rekenkamercommissie wil die denkwijze graag verder stimuleren binnen de gemeente Haarlem

Er is een uitgebreid onderzoeksvoorstel geschreven, waarover in november 2002 een oriënterend gesprek is gevoerd met ambtenaren van de sector Maatschappelijke Ontwikkeling. De centrale onderzoeksvraag luidt: 'Bevorderen de prestatieplannen de doelmatigheid en de doeltreffendheid van de subsidieverstrekking door de gemeente Haarlem?' Vanuit de Rekenkamercommissie is een begeleidingsgroep voor het onderzoek samengesteld, die bestaat uit de leden Paul Moltmaker, Pieter Elbers, Jan Pieter van Vulpen en Lukas Mulder.

Eind november is de uitbesteding van het onderzoek van start gegaan. De Rekenkamercommissie heeft te volgen procedure hiervoor vastgelegd in een notitie. Bij de uitbesteding is de commissie begeleid door de Facilitaire Dienst. De opdrachtverlening vond plaats op 10 januari 2003. Het onderzoek is gegund aan onderzoeksbureau IOO, Instituut Onderzoek Overheidsuitgaven, uit Zoetermeer. Naar verwachting zal het rapport voor de zomer van 2003 aan de Raad worden aangeboden.

5 Adviezen

De Rekenkamercommissie kan naast het doen van onderzoek ook gevraagd en ongevraagd advies uitbrengen aan de Raad of het College. In 2002 is dit twee keer gebeurd.

5.1 Advies accountantscontrole en rechtmatigheid

In oktober werd het advies van de commissie over de accountantscontrole en rechtmatigheid in de Raad behandeld.

Voorafgaand had de gemeentelijke accountant op verzoek van de Rekenkamercommissie in augustus een informatieve presentatie verzorgd over het begrip rechtmatigheid. De presentatie ging over de reikwijdte van de accountantscontrole en de veranderingen die voor het verslagjaar 2004 verplicht worden, waaronder een verklaring van rechtmatigheid. Ook de concern- en sectorcontrollers waren voor deze bijeenkomst uitgenodigd.

De informatie uit de presentatie heeft de Rekenkamercommissie kunnen gebruiken bij het opstellen van het advies aan de Raad. Daarin werd voorgesteld om de accountant een algemene risicoanalyse uit te laten voeren voor de gehele gemeentelijke organisatie op het terrein van misbruik en oneigenlijk gebruik van overheidsmiddelen (belangrijk rechtmatigheidscriterium). Afhankelijk van het resultaat van de risicoanalyse zou de Raad dan al bij de controle van de jaarrekening 2003 aan de accountant een rechtmatigheidsverklaring kunnen vragen. De Raad nam het advies van de Rekenkamercommissie over. Ernst & Young

is in november 2002 gestart met de risicoanalyse; in maart 2003 is het rapport verschenen. De bespreking in de Raad moet nog plaatsvinden.

5.2 Advies extern uitbesteed onderzoek

Over extern uitbesteed onderzoek stuurde de Rekenkamercommissie eveneens in oktober een advies aan het College. Een eerste constatering in dit advies betrof het ontbreken van specifieke procedures binnen de gemeente Haarlem voor het uitbesteden van onderzoek. De commissie adviseerde het College om een gemeentelijk handboek uitbesteding onderzoek op te stellen waarin de verschillende fasen van het uitbestedings- en onderzoeksproces beschreven worden. Een tweede constatering was dat er binnen de gemeente Haarlem geen overzicht bestaat van de geplande, lopende en uitgevoerde onderzoeken, niet op concernniveau en evenmin op sectorniveau. De commissie wees op een nieuw artikel in de Gemeentewet (art 213a), dat het College met ingang van 2004 verplicht periodiek onderzoek te verrichten naar de doelmatigheid en doeltreffendheid van het gevoerde bestuur. Die verplichting vergroot de noodzaak tot inzicht in het beleids- en organisatieonderzoek. De Rekenkamercommissie vroeg het College om jaarlijks een gemeentebreed onderzoeksoverzicht op te stellen, en per onderzoek een aantal gegevens op te nemen. Eind 2002 had het College nog niet inhoudelijk op het advies gereageerd.

6 Overige activiteiten

De overige activiteiten betroffen het uitdenken en vastleggen van de werkwijze die de Rekenkamercommissie hanteert ten aanzien van haar hoofdbezigheid, het doen van onderzoek. De Gemeentewet en de Haarlemse verordening op de Rekenkamercommissie regelen in grote lijnen hoe de commissie dient te opereren. Maar daarmee is bijvoorbeeld niet aangegeven hoe onderwerpen voor onderzoek geselecteerd worden, hoe onderzoek wordt uitbesteed, of hoe een lopend onderzoek door de Rekenkamercommissie wordt begeleid. De Rekenkamercommissie gaat daarbij uit van zorgvuldigheid en transparantie. In 2002 heeft de commissie twee notities over haar werkwijze vastgesteld. De eerste behandelde de selectiecriteria die de commissie hanteert bij het kiezen van onderzoeksobjecten; de tweede de wijze waarop zij het onderzoek uitbesteedt.

In 2002 heeft de Rekenkamercommissie opdracht gegeven aan SGBO, het onderzoek- en adviesbureau van de Vereniging Nederlandse Gemeenten, om een werkconferentie voor te bereiden voor de commissie. In de werkconferentie moest aandacht besteed worden aan het praktisch en strategisch functioneren van de commissie. Drie thema's stonden centraal: de visie en positie van de commissie, het doen van onderzoek, en communicatie. De conferentie heeft op 8 januari 2003 plaatsgevonden.

Een delegatie van vier leden van de Rekenkamercommissie en de secretaris is in september op bezoek geweest bij de Rekenkamercommissie Utrecht, voor het uitwisselen van ervaringen.

Verder hebben diverse leden en de secretaris in 2002 een aantal bijeenkomsten bezocht die in het kader stonden van de lokale rekenkamer en lokale financiën. Onder andere het jaarcongres lokale rekenkamers (Rotterdam, januari), een bijeenkomst over Europees aanbesteden (Haarlem, februari), een bijeenkomst over begroting en verantwoording in het duale stelsel (Amsterdam, mei), conferentie doelmatigheidsonderzoek (Den Haag, juni), seminar dualisme (Zaandam, september), bezoek accountantsdienst (Rotterdam, oktober), bijeenkomst onafhankelijke regionale rekenkamer (Amsterdam, november).

7 Financiën

De Rekenkamercommissie had in 2002 een onderzoeksbudget tot haar beschikking van € 30.000. Daarnaast was er gedeeld materieel budget met de griffie. Verder heeft de commissie beschikking over een voorziening die op 1 januari 2002 € 75.000 bedroeg.

Het onderzoeksbudget is in 2002 geheel besteed. Een klein bedrag aan onderzoekskosten is ten laste gebracht van de voorziening, die daarmee ultimo 2002 op € 69.845 kwam te staan. De materiële kosten bedroegen in 2002 € 4.200.

Met ingang van 2003 is het onderzoeksbudget structureel vastgesteld op € 46.000 per jaar, en het materiële budget op € 11.000.

8 Evaluatie 2002 en vooruitblik naar 2003

2002 was voor de Rekenkamercommissie een jaar waarin vrijwel alles wat zij ondernam nieuw was. Dat hield in dat aan voorbereiding en interne organisatie vaak veel tijd werd besteed. Het aantal in gang gezette activiteiten stemt de commissie tevreden. Er is onderzoek afgerond en in gang gezet, er zijn adviezen gegeven, er is contact geweest met de pers, en de interne werkwijze is verhelderd. Voor echte resultaatmeting is het nog te vroeg. In 2002 kon nog niet nagegaan worden wat de feitelijke navolging was van de door het College overgenomen aanbevelingen bij de rapporten en adviezen van de commissie. Inmiddels heeft een dergelijk gesprek in februari 2003 plaatsgevonden.

De inzet van de Rekenkamercommissie is om in 2003 de onderzoeksactiviteiten te intensiveren en in ieder geval, naast het lopende onderzoek over de prestatieplannen, een tweede onderzoek uit te besteden. Dat onderzoek zal gaan over grote (fysieke) projecten in Haarlem. Tevens is de commissie bezig om een groslijst op te stellen met mogelijke onderzoeksonderwerpen voor de komende jaren. Via de Stadskrant en de website van de gemeente is ook een oproep gedaan aan geïnteresseerde Haarlemmers om onderwerpen aan te dragen. De groslijst zal voor de zomer aan de Raad worden toegestuurd. Ook zal in 2003 een onderzoeksprogrammering gemaakt worden voor het daarop volgende jaar. De interne werkwijze wordt verder uitgewerkt en de Rekenkamercommissie zal weer een gezamenlijke training volgen.

9 Lijst van documenten

- Ernst & Young, *Rapport van bevindingen aan de Rekeningcommissie van de Gemeente Haarlem, inzake aanvullend onderzoek afdeling Parkeorzaken boekjaar 2000*, Amsterdam, 16 november 2001.
- Ernst & Young, *Aanbevelingen aan de Rekenkamercommissie van de gemeente Haarlem, naar aanleiding van het rapport aanvullend onderzoek afdeling Parkeorzaken boekjaar 2000*, Amsterdam, 14 januari 2002.
- *Aanbieding van het onderzoeksrapport Parkeorzaken*, voorstel Rekenkamercommissie, 26 juni 2002, Haarlem, Raadsstuk 136/2002.
- *Verslag van de Rekenkamercommissie over het onderzoek naar de Jaarrekening 2001*, Haarlem, 7 juni 2002.
- *Persbericht: 'Jaarrekening gemeente onderzocht door nieuwe Rekenkamercommissie'*, Haarlem, 19 juni 2002.
- *Accountantscontrole Jaarrekening 2002*, voorstel Rekenkamercommissie, Haarlem, 9 oktober 2002, Raadsstuk 194/2002.

- *Extern uitbesteed onderzoek*, brief van de Rekenkamercommissie betreffende advies aan College, Haarlem, 3 oktober 2002, kenmerk RKC/2002/2.
- *Onderzoek naar prestatieplannen van gesubsidieerde instellingen*, onderzoeksvoorstel Rekenkamercommissie, Haarlem, 13 november 2002.
- *Onderzoeken: werkwijze van de Rekenkamercommissie - uitbesteden van onderzoek aan externe bureaus*, notitie, Haarlem, 20 augustus 2002.
- *Onderzoeken: werkwijze van de Rekenkamercommissie – selectiecriteria onderzoeksonderwerpen*, notitie, Haarlem, 20 augustus 2002.